

Makáriosz alkotmányreformja és a ciprusi válság

Kalmár Zoltán*

Abstract **The constitutional reform of Makarios and the crisis in Cyprus.**
In the mid-1950s intercommunal violence erupted on Cyprus. This led to the London-Zurich Agreements, signed by Britain, Turkey, and Greece on 11 and 19 February 1959. As a result, on 16 August 1960 the independent Republic of Cyprus was born, governed under a presidential system. Presidential elections were held on the island on 13 December 1959. Archbishop Makarios was elected president of the new republic. Greek Cypriot-Turkish Cypriot unification processes nevertheless failed to start in the sovereign parliamentary republic, despite the very fact that the state was in the showcase of international political attention. In November 1963, President Makarios proposed 13 amendments to the Constitution, but Turkey and the Turkish Cypriots rejected these presidential proposals, and violence broke out between the Greek Cypriot and the Turkish Cypriot communities. The purpose of the present study is to illustrate in detail the principles underlying the Constitution of Cyprus, which is based on international conventions, and critically examine the attempt of President Makarios to revise and update the Constitution of the Republic of Cyprus.

Keywords crisis • reform • constitution

A földközi-tengeri térség keleti medencéje a 20. század közepső harmadában forró övezetté vált. Az ENSZ Közgyűlés 1947. november 29-i, Palesztina felosztásáról rendelkező határozatát követően kezdődött el a három monoteista vallás szentföldjén az a háborús konfliktus, amely még a 21. századba is átnyúlik. Libanont az 1970-es és az 1980-as években szétszabdalta a polgárháború. A 20. század második felében Ciprus szigete is aránytalanul sok történelmet termelt.

A nagy háborúkat és a diplomáciai alkudozásokat lezáró nemzetközi egyezmények nem az igazságosságukról szottak híressé válni. Cipruson, ahol a görög és a török közösségek nem alkottak egybefüggő szövédéket, mégis egyfajta keresztény görög és muszlim török felekezeti nemzetekként éltek egymás mellett, a sziget függetlenné nyilvánításakor eleve lehetetlen volt olyan megállapodást kötni, amely valamelyik félben, a görög vagy a török cipriótákban ne keltette volna az igazságtalanság érzését.

* Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
Email: kalmazoltan@almos.uni-pannon.hu

Nagy-Britannia a második világháború után a térség stabilitásának megőrzése és a szovjet terjeszkedés megakadályozása érdekében ragaszkodott a sziget fölötti uralma megtartásához. Törökország számára is elfogadható volt ez a helyzet: Nagy-Britannia ciprusi jelenlétében garanciát látott arra, hogy Görögország nem terjeszti ki fennhatóságát a többségében görög ajkúak lakta szigetre.

A briteket, akik évszázadokon át alakították a világtörténelmet, már a csendes, de határozott Mahatma Gandhi is emlékeztette arra, hogy ideje „embertelen és jogszerűtlen” uralmukat újraértékelni. 1954-ben a csaknem nyolc évtizede brit uralom alatt élő ciprusiak általános sztrájkot hirdettek az önrendelkezési jog megszerzése érdekében, a feszültség szinte tapinthatóvá vált a szigeten. 1955-ben a Görögországból visszatért, ciprusi születésű Jorgosz-Dighenisz Grivász tábornok vezetésével kezdte meg működését a brit gyarmatosítók elleni ciprusi görög gerillamozgalom, a Ciprusi Harcosok Nemzeti Szervezete (EOKA). A Páfosznál partra szállt Grivász vezette ciprusi görög hazafiak fegyveres felszabadító harca miatt a britek rendkívüli állapotot hirdették a szigeten, majd 1956-ban a ciprusi görögök Görögországgal való egyesülést (görögül: enoszisz) hirdető mozgalmának vezetőjét, Makáriosz érseket száműzték Ciprusról. A függetlenségi mozgalom azonban tovább erősödött. Nagy-Britannia újabb engedményt tett: felajánlotta, hogy a brit kormányzó felügyeletével közös görög-török önkormányzat alakulhat a szigeten. Az enoszisz-mozgalom elutasította ezt a koncepciót, kitarzott eredeti célkitűzése mellett, a ciprusi törökök viszont hallani sem akartak arról, hogy ők a Görög Királyság fennhatósága alá tartozzanak. 1958 júniusában a britekkel szemben harcoló görög gerillamozgalommal párhuzamosan, annak ellenfeleként megalakultak a ciprusi törökök britekkel együttműködő félkatonai egységei is, Török Ellenállási Szervezet (Türk Mukavemet Teşkilatı, TMT) néven. A ciprusi események következtében a két „anyaország”, az 1952-től NATO tagállamként egymással szövetséges, de saját etnikai csoportja mellett is egyre inkább elkötelezett Görög Királyság és a Török Köztársaság részéről megélnék az érdeklődés a sziget iránt. A ciprusi viszály ezáltal török-görög problémává is gyűrűzött. A NATO egységét féltő Egyesült Államok mindkét kelet-mediterrán szövetségesét határozottan a jó viszony fenntartására és önmérsékletre intette,¹ s a ciprusi probléma rendezését Nagy-Britanniára bízta. A britek próbálkozásai a rend helyreállítására azonban sorra kudarcba fulladtak, ezért 1958. december elején a brit kormány Ciprus kettéosztását fontolgatta. Az 1958-1959 fordulóján kibontakozó diplomáciai aktivitás következtében azonban hirtelen új megvilágításba került a viszontagságos történelmü, de gazdag hagyományú sziget jövője. Az 1958. december közepén Ciprus ügyében tartott párizsi brit-görög-török külügyminiszteri találkozón az egységes, független Ciprusi Köztársaság körvonalai rajzolódtak ki.

Az 1959. február 11-i zürichi és a február 19-i londoni nemzetközi értekezleten Nagy-Britannia, illetve a ciprusi görög és török közösség „anyaországai”, Görögország és Törökország megállapodott arról, hogy 1960-ban Ciprus önálló köztársasággá válik. Az alkotmányos keretek kialakultak. A felek a kompromisszumos megoldás mellett kötelezték el magukat, és arról is döntöttek, hogy a Ciprusi Köztársaság „függetlenségének, területi sérthetlenségének és alkotmányának szavatolására” született brit-görög-török egyezménynek be kellett kerülnie az új állam alkotmányába. A Ciprusi Köztársaság államszervezetét

¹ Lásd Dulles 1955. szeptember 18-i, Papagosznak és Menderesnek küldött azonos tartalmú üzeneteit. Hatzivassiliou, Evanthis: *Greece and the Cold War: Front-line State, 1952–1967*. London: Routledge, 2006, 52.

szabályozó első okmány mellett létrejött a köztársaság függetlenségét, területi integritását és biztonságát szavatoló nemzetközi *Garanciaegyezmény (Treaty of Guarantee)*, amely Nagy-Britanniát, Görögországot és Törökországot hatalmazta fel a megállapodások betartása fölötti őröködsre: „Ezen egyezmény rendelkezéseinek bárminemű megszegése esetén Görögország, az Egyesült Királyság és Törökország kötelezi magát arra, hogy konzultálnak a szóban forgó rendelkezések betartásának biztosítása végett foganatosítandó lépésekről és intézkedésekről. Amennyiben a közös vagy egybehangolt akció lehetetlennek bizonyulna, a három garantáló hatalom mindegyike fenntartja magának az önálló cselekvés jogát, azzal az egyedüli céllal, hogy visszaállítsa a jelen Egyezmény által létrehozott állapotokat.”² Nagy-Britannia Cipruson nem akart teljes mértékben a történelemkönyvek poros lapjaira és múzeumok tárlóiba visszahúzódní. Az Atlanti Blokk (NATO) általános érdekeivel összhangban ragaszkodott hozzá, hogy megtarthassa katonai pozícióit a szigeten. Ezért a sziget függetlenségét biztosító 1959. évi londoni egyezmények közé bekerült egy olyan dokumentum is, amely szerint Nagy-Britannia a független Cipruson két katonai (és hírszerző) bázist megtarthatott, ezek határait azonban később jelölték ki. A későbbi megegyezés szerint kilencvenkilenc négyzetmérföldnyi ciprusi terület maradt brit szuverenitás alatt, ahol a továbbiakban brit katonai támaszpontok működhetek. A Ciprus függetlenségét biztosító 1959-es egyezmény alapján Nagy-Britannia korlátlan légtérhasználatot élvezett a sziget felett. A *Szövetségi szerződés (Treaty of Alliance between the Republic of Cyprus, Greece and Turkey)* Nagy-Britannia mellett a NATO délkeleti szárnya két legfontosabb országának, Törökországnak és Görögországnak is katonai bázisokat biztosított Cipruson: „A görög és a török kontingensek, amelyek részt vesznek a Háromhatalmi Főhadiszállás munkájában, 950 görög tisztból, altisztből és közkatonaából, illetve 650 török tisztből, altisztből és közkatonaából állnak. A Ciprusi Köztársaság elnöke és alelnöke egyetértésben cselekedve kérheti a görög és a török kormányt, hogy növeljék vagy csökkentsek a görög és a török kontingenseket.”³

A londoni megegyezés értelmében Ciprus legkésőbb 1960. február 19-től független állam lett volna. A köztársaság kikiáltására azonban a brit szuverén bázisok körül kialakult huzavona miatt fél évvel később került sor. Az összesen tizenhét hónapon át tartó egyeztetéseket követően 1960. augusztus 16-án Nicosiában, a szigetország fővárosában a görög ciprióták képviselőjében a Ciprusi Köztársaság megválasztott elnöke, Makáriosz és a török ciprióták nevében Fazıl Küçük alelnök; valamint Hugh Foot, Ciprus brit kormányzója, a Görög Királyság és a Török Köztársaság hivatalos képviselői, Vecdi Türel török főkonzul és George Christopoulosz görög főkonzul aláírták a ciprusi alkotmányt. Nyolcvankét évi brit uralom után megszületett az önálló, egységes és oszthatatlan területű Ciprusi Köztársaság, ahol a görög közösség által választott görög nemzetiségű elnököt az

² „In the event of any breach of the provisions of the present Treaty, Greece, the United Kingdom, and Turkey undertake to consult together, with a view to making representations, or taking the necessary steps to ensure observance of those provisions. In so far as common or concerted action may prove impossible, each of the three guaranteeing Powers reserves the right to take action with the sole aim of re-establishing the state of affairs established by the present Treaty.” – *The Zurich and London Agreements*. Forrás: <http://www.cyprus-conflict.net/Treaties%20-1959-60.html>

³ „Greece shall take part in the Headquarters mentioned in the preceding article with a contingent of 950 officers, non-commissioned officers and soldiers and Turkey with a contingent of 650 officers, non-commissioned officers and soldiers. The President and the Vice-President of the Republic of Cyprus, acting in agreement, may ask the Greek and Turkish Governments to increase or reduce the Greek and Turkish contingents.” – *The Zurich and London Agreements*. Forrás: <http://www.cyprus-conflict.net/Treaties%20-1959-60.html>

alkotmány erős hatalommal ruházta fel, ugyanakkor megjelent mellette az alelnöki intézmény is, amelyet kizárólag a török közösséghez tartozó személy tölthet be, akit saját közössége választ. A három külügyminiszter, Selwyn Lloyd, Averoff és Zorlu által 1958 decemberében elindított megegyezési folyamat során Nagy-Britannia elérte a Ciprussal kapcsolatos legfontosabb céljait, ezáltal a kínos és veszélyes ciprusi problémát a maga részéről sikeresen megoldotta.

A sajátos prezidenciális köztársaság alapokmányát minden érintett fél ratifikálta, de kezdetől fogva félelmek és remények övezték az elnyert szabadságot. A britek a kormányzatot egy mérsékeltként ismert politikusként, az általuk korábban száműzött, de 1957-ben szabadon engedett, és 1959. december 13-án Cipruson megválasztott Makáriosz érseknek engedték át. Cipruson egyedülállóan a köztársasági elnök egy személyben a Ciprusi Ortodox Egyház vezetője is volt, ami a szigetország történelmi hagyományából is adódott, hiszen a ciprusi érsekre már az Oszmán Birodalomban is a helyi görög közösség politikai vezetőjeként tekintettek. A Ciprusi Köztársaság 1960-ban az ENSZ 99. tagja lett, és 1961-ben csatlakozott az Európa Tanácshoz. A független Ciprus első államfője a pozitív semlegesség politikája mellett kötelezte el a szigetországot, amely 1961 szeptemberében alapító tagja volt az el nem kötelezett (tömbön kívüli) országok mozgalmának.

A különös módon nemzetközi egyezményeken alapuló ciprusi alkotmány alapelveit az 1959. februári zürich-londoni értekezleten rögzítették, s az alkotmány részletes kidolgozására egy Vegyes Alkotmányozó Bizottságot hoztak létre. A két ciprusi közösség lélekszáma jelentős mértékben eltért ugyan, de a londoni egyezmény alapelveként deklarálta a „két közösség, egyenlő elbánás” szemléletet, mivel tudatosan el akarták kerülni, hogy valamelyik közösség bármikor is túlhatalomra tehessen szert. „Az alkotmány a görög és török közösségeken kívül más közösségeket nem ismert el, a kisebbségek – egyénileg vagy kollektíven – eldönthették, hogy melyik közösséghez csatlakoznak, így lett a görög közösség része az örmény, a latin és a maronita kisebbség. Az alkotmány alapján a két közösség teljes egyenlőséget élvez, saját nemzeti ünnepeiket megtarthatják, nemzeti jelképeiket használhatják. Mindkét közösség részt vesz a hatalom gyakorlásában, az alkotmány szigorúan meghatározza, milyen tisztségeket kell görögöknek, és milyen tisztségeket törököknek betölteniük. Ciprus alkotmányában egyedülálló az is, hogy az ország »importálni« volt kénytelen a Legfelsőbb Alkotmánybíróság és a Felsőbíróság elnökeit, valamelyik közösség túlzott hatalmának kizárása érdekében. Lehetőség nyílt továbbá az anyaországgal való kapcsolattartásra, az oktatás, a kultúra és a sport támogatása céljából. A nagyvárosokban az alkotmány bevezette a kettős (görög és török) önkormányzati rendszert.”⁴ A Ciprusi Köztársaság állami berendezkedésének minden szintjén megjelent ez a sajátos megkettőződés, amellyel azt is el akarták érni, hogy a független Cipruson többé ne merüljön fel semmilyen uniós törekvés más országgal: tehát kiküszöbölődjön a görög ciprióták részéről az enoszisz, a török közösség részéről pedig a takszim (a sziget kettéosztásának) lehetősége.⁵

A függetlenséget deklaráló, kompromisszumok eredményeként megszületett zürich-londoni egyezmények – amelyek kiemelt figyelmet fordítottak a sziget

⁴ Trócsányi László – Badó Attila: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest: KJK-KERSZÖV, 2005, 153.

⁵ Souter, David: An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem. In: *Third World Quarterly*, Vol. 6, No. 3 (1984), 661.

közösségi szerkezetére, etnikai-vallási sajátosságaira – a teljes népességen⁶ belül 18,8 százalékot jelentő török nemzetiségnek számarányánál jóval nagyobb arányú jogokat biztosítottak. Az államszerkezet kialakításakor a görög anyanyelvű, ortodox keresztény görög ciprióták elsőbbséget élvezhettek, de a török anyanyelvű, muszlim vallású török kisebbség 30 százalékos részesedést kapott az állami funkciókban, a törvényhozó és végrehajtó hatalomban. Az ötven tagú ciprusi parlamentben, a Képviselőházban közösségi alapon történő választás útján tizenöt török képviselő kapott helyet; a tíz tagú kormányban, a Minisztertanácsban három miniszteri tárcát a törökök töltöttek be. Az Alkotmány rögzítette, hogy a három kiemelten fontos minisztérium (külügy, hadügy, pénzügy) egyikének élén török miniszternek kell állnia. Az Alkotmány alapján a görög nemzetiségű elnöknek és a török nemzetiségű alelnöknek együttesen kellett kineveznie a Legfelsőbb Alkotmánybíróság és a Felsőbíróság bírját.

A külügyi, kül- vagy belbiztonsági minisztertanácsi és parlamenti határozatok vonatkozásában nemcsak az elnököt, hanem a török alelnököt is megillette (külön-külön vagy együttesen) a vétőjog. A hadseregben, a rendőrségnél és közigazgatásban is biztosítani kellett a törökök számára a legalább 30 százalékos arány megvalósulását. A török lakosság ügyeit önálló török hivatalokban intézték, a török diákok török iskolákban tanultak. A törökök a nagyobb településeken külsőségekben, az épületeken elhelyezett félholdas zászlóval is demonstrálták hovatartozásukat. A köztársaság hivatalos nyelve a görög és a török volt, maguk a ciprusi görög és török tisztviselők azonban nem görögül vagy törökül, hanem egy harmadik nyelv közbeiktatásával, angolul kommunikáltak egymással.

Az 1960-as nyugati típusú, demokratikus értékrendekre épülő alkotmánnyal megszületett unitárius jellegű – sem föderációnak, sem konföderációnak nem nevezhető – állammodell életképessége alapvetően azon múlott, hogy a ciprusi görögök és törökök képesek-e partneri módon, szoros kapcsolatban, a hatalomgyakorlásban meghatározott bonyolult fékek és ellensúlyok tudomásul vételével együttműködni.⁷

A függetlenség a történelem kegyelmi pillanatainak adománya. A nemzetközi politika kirakatába került önálló parlamentáris köztársaságban azonban nem indultak el a közösséget egyesítő folyamatok, nem formálódott ciprusi nemzet. A belső kohéziója teljes hiányát mutatja, hogy nem született ciprusi himnusz, nem alakult ciprusi labdarúgó válogatott. A kormányzás sikerességét akadályozó belső feszültségek aggasztó tünetei egyre inkább megmutatkoztak. Mind a görög, mind a török közösség hajlamos volt a duhaj jogértelmezésre: „Az egyezmények a városi közigazgatás kettéválasztását írták elő a sziget öt legnagyobb városában. A görög ciprióták ezt adminisztratív, hivatali kettéválasztásként értelmezték, a törökök azonban azt követelték, hogy fizikailag is szakítsák ketté a sziget öt legnagyobb városát, tehát zárt török negyedek legyenek külön közigazgatással. [...] Hasonló összeütközésre került sor a hadsereg megszervezésével kapcsolatban. A kormány török miniszterei az egyezményeknek a 70:30 százalékos megosztási arányát úgy értelmezték, hogy teljesen elkülönített, zárt török egységeket kell alakítani török parancsnokság alatt az egyezmények által megszabott arányban. Makáriosz ebbe nem egyezett bele. [...] E lassú feszültségnövekedés 1962 januárjában odáig vezetett, hogy Makáriosz először vetette föl nyíltan a Ciprusra kényszerített alkotmány

⁶ Ciprus teljes népessége 1960-ban 556.660 fő, ebből 104.350 fő volt ciprusi török. Forrás: Brey, Hansjörg: *Bevölkerungsstruktur*. In: Grothusen, Klaus-Detlev et al. (Hrsg.): *Zypern. Südosteuropa-Handbuch*, Bd. VIII, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998, 497.

⁷ Hannay, David: *Cyprus: The Search for a Solution*. London: I. B. Tauris, 2005, 3-4.

felülvizsgálásának szükségességét. A városi közigazgatás és a hadsereg megszervezésének kérdésében az érsek-elnök már korábban is tett olyan gyakorlati lépéseket, amelyek ellentétben állottak a kényszer-alkotmánnyal. Most azonban kijelentette: »Személyes meggyőződésem szerint helyesen cselekedtem, amikor aláírtam a köztársaság létrejöttéhez vezető zürichi és londoni egyezményeket. Ha azonban a törökök oly módon visszaélnék alkotmányos jogaikkal, hogy azokkal megakadályozzák az állam gépezetének normális működését, akkor arra kényszerülök, hogy semmisnek tekintsem ezeket az alkotmány-cikkelyeket, vagy azok felülvizsgálásait kérjem.«⁸ A görög ciprióta vezetés a diplomáciai csatornákon, a ciprusi ENSZ nagykövet, Zénón Roszszidesz útján már 1961 márciusában közölte Dean Rusk amerikai külügyminiszterrel, hogy a zürich-londoni egyezmények „sok szempontból megosztóak”, s erről az alkotmányos kényszerpályáról szeretne letérni.⁹

A görög ciprióták a Ciprus függetlenségét garantáló szerződésben a török kisebbség javára megfogalmazott aránytalanságokban látták a két nemzetiség közötti feszültségek táptalaját, ezért ennek felülvizsgálatát szorgalmazták. Ugyanakkor a függetlenné vált szigetországban a ciprusi törökök ellenezték, hogy az 1959-ben elfogadott dokumentumokban, illetve az alkotmányban rögzített elveken bármilyen módosítás történjen. A legcsekélyebb változtatási kísérletek jelei is félelemmel töltötték el őket.

1960. május 27-én Törökországban Adnan Menderes miniszterelnök kormányzását vértelen katonai puccs zárta le. A török hadsereg megdöntötte Menderes rezsimjét, és a hatalmat a Nemzeti Egység Bizottsága katonatisztjei vették át. Az államcsíny révén hatalomba emelkedett török tábornokok közül a szárazföldi fegyveres erők parancsnoka, Cemal Gürsel tábornok lett a nemzetgyűlés jogkörét gyakorló Nemzeti Egység Bizottsága elnöke. A katonai junta bíróság elé állította a Menderes-kormány több tagját és magát a miniszterelnököt is. A márvány-tengeri Yassada szigeten megtartott kilenc hónapos tárgyalások végén halálos ítéletet mondtak ki a demokrata politikusokra. A törökországi első katonai államcsíny következtében 1961 szeptemberében İmralın börtönszigeten kivégezték a zürich-londoni egyezményeket is aláíró török kormányfőt, Menderest és az egyezmények létrehozásában közreműködő Fatin Rüştü Zorlu külügyminisztert. Makáriosz ettől kezdve egyre gyakrabban hangoztatta, hogy Cipruson elmaradtak a ciprusi politikai közösség önmegalapozásának történelmi pillanatai, a köztársaság alkotmányát nem egy szuverén politikai közösség hozta létre, ezért a politikai egésznek csak a látszata született meg. A ciprusi érsek-elnök egyre elszántabban hirdette, hogy a külső parancsszóra elfogadott, oktrojált alkotmány hamis konszenzust, hamis társadalmi együttműködést eredményezett, ezért mielőbb felül kell vizsgálni.

A független Ciprus első három esztendejének elteltével Makáriosz elnök egy tizenhárom pontos alkotmánymódosítást akart végrehajtani. A kulisszák mögött előkészített alkotmányreform a reprezentációs elv háttérbe szorítására, az arányos képviseleti rendszer megteremtésére irányult. A ciprusi török közösség önálló képviseleti lehetőségét biztosító megkettőzés felszámolását célzó alkotmánymódosítás eredményeként a ciprusi török közösség számarányának megfelelően vehetett volna részt a hatalom gyakorlásában. Ezáltal a nagyarányú görög többség mindenhatóságát, a ciprusi görögök dominanciáját lehetett volna biztosítani a szigeten, miközben a ciprusi törökök vallási-kulturális jogai lényegében

⁸ Gömöri Endre: *Makáriosz*. Budapest: Kossuth, 1973, 168-170.

⁹ Miller, James Edward: *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950-1974*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2009, 88. A szerző által hivatkozott dokumentumok: *Foreign Relations of the United States (FRUS)* 1961-63, 16:512-14, 516-18.

változatlanul maradtak volna. A ciprusi görög közösség lényeges számbeli fölényének a hatalomban arányos módon történő részesedésének elvét képviselő Makáriosz a nyilvánvaló és vitathatatlan tények talaján állt. A görög ciprióták szerint a török kisebbség, amely jogait, lehetőségeit és anyagi egzisztenciáját féltette, azonban tényellenesen gondolkodott, és a tényekhez képest „csak” véleményeket fogalmazott meg. Miként 1964 elején a brit miniszterelnök, Sir Alec Douglas Home is, aki szerint Makáriosz „olyan központi kormányzatot akar Cipruson, amely megfosztja a török kisebbséget jogaitól”.¹⁰

Ebben a térségben már korábban is volt példa arra, hogy egy országban a lakosság tényleges struktúráját, a vallási hovatartozást figyelembe vevő arányos képviseleti rendszert építsenek ki. A Földközi-tenger keleti partvidékén Ciprus közelében elterülő, többféle vallású Libanoni Köztársaságban a vallási, felekezeti közösségek közti hatalommegosztás rendszerét konszenzusos alapon alakították ki.¹¹ Az 1943-ban kötött, íratlan „nemzeti megállapodás” értelmében a cédrusok földjén a köztársasági elnöki tisztséget mindig maronita kereszténynek, a miniszterelnököt szunnita, a parlamenti elnököt pedig síita muszlimnak kell betöltenie. Ez az íratlan szabály előre meghatározta a parlament felekezeti arányait is, miszerint a 99 tagú törvényhozó testületben a keresztények és a muszlimok 6:5 arányban foglalják el a képviselői helyeket. A paktum létrejöttékor az 1932. évi népszámlálás adatait tekintették mérvadónak, amely szerint Libanon 785 543 főnyi lakosságának 52 százaléka keresztény, 48 százaléka muszlim.¹² Cipruson azonban a görög és a török közösség aránya jelentős mértékben eltért, az 1959-es egyezmények ezért biztosították a török ciprióta közösségnek kivételes kisebbségi jogokat.

Cipruson a két etnikai csoport partnerségi viszonyának hiányában nem alakult ki konszenzuson alapuló politikai együttműködés. Makáriosz kimondva-kimondatlanul egyetlen vezérgondolatra építette érveit: minden probléma gyökere abban keresendő, hogy a Ciprusi Köztársaság alkotmánya nem a ciprusi népakarat megnyilvánulásaként született meg, nem a helyi politikai egész sokféleségének egysége hívta életre. Az alkotmány alapjául szolgáló zürich-londoni értekezleteken elfogadott elvek életképteleneknek, hatékony munkavégzésre alkalmatlannak bizonyultak, ennek következtében a ciprusi görögök és törökök között megmerevedtek a válaszfalak. A kormányzás hatékonyságának fejlesztésére hivatkozó Makáriosz azzal is számolt, hogy mivel a tervezett alkotmány módosítás az 1959-es kompromisszumos megoldást alapjaiban kérdőjelezi meg, ez később jogalapot teremthetne ahhoz, hogy a ciprusi brit katonai támaszpontok feletti brit szuverenitás elismertségét is kétségbe vonják. A közvéleményt a külső hatalmak nyomására megkötött zürich-londoni egyezmények igazságtalan és ésszerűtlen mivoltáról meggyőzni akaró érsek azt hangoztatta, hogy a még gyarmati szellemben született, kidolgozatlan alkotmány változatlan formában történő további fenntartása esetén a politikai zűrzavar elkerülhetetlen, ez pedig Nagy-Britannia vagy Görögország vagy Törökország (vagy több ország) beavatkozásához vezetne.

A Ciprusi Köztársaság legfelsőbb szintű jogszabálya felülvizsgálatának és módosításának 1963. november 30-i kísérlete azonban nem a görög-török súrlódások

¹⁰ Miller, James Edward: *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950-1974*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2009, 84.

¹¹ Az 1941. november 26-án kikiáltott Libanoni Köztársaság szuverenitását Franciaország 1943-ban ismerte el. A libanoni „konfesszionista demokrácia” francia kezdeményezésre épült ki.

¹² Minority Rights Group International, *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Lebanon: Overview*, June 2008, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4954ce52c.html> [accessed 15 May 2011]

felszámolásához vezetett. Éppen ellenkezőleg, az alkotmányreform indítványozása okozott áldatlan helyzetet, felszította a szigeten élő görög többség és török nemzetiségű kisebbség közötti ellentéteket. Az 1960-as hatalommegosztáson alapuló alkotmányt csak úgy lehetett volna módosítani, ha azt a görög közösség képviselőinek kétharmada mellett a török közösség képviselőinek kétharmada is támogatja. A ciprusi törökök azonban meg voltak győződve róla, hogy Makáriosz azáltal, hogy a többséget számarány szerint akarja a politikai egész helyére állítani, amely jogszerűen rendelkezhetne a politikai egész fölött, egy hamis demokráciát, demokratikus zsarnokságot teremtené. Az 1962 januárjától egyre intenzívebbé váló belpolitikai viharban néhány vezető ciprusi görög politikus enosziszt (Görögországgal való egyesülést) sürgető kijelentései fokozták a ciprusi török közösség félelmét. A fékek és korlátok nélkül maradó görög végrehajtó hatalmat vizionáló ciprusi törökök az alkotmány módosítására Makáriosz elnök által előterjesztett 13 pontos javaslatot jogbitorlásnak minősítették, és „tiltakozásul a török miniszterek és képviselők nem gyakorolták hivatalukat, a török tagok lemondása miatt a Legfelsőbb Alkotmánybíróság és a Felsőbíróóság működésüképtelenné vált”¹³ Ezzel a lépéssel az alkotmány által meghatározott államműködés lehetetlenné vált a szigeten.

Makáriosz úgy vélte, hogy az idő neki dolgozik és elegendő külföldi támogatással rendelkezik, valójában azonban nem tudta megakadályozni egy olyan jövő kialakulását, amelyet senki sem akart. A módosított alkotmány tervezete – amely Makáriosz szerint továbbra is széleskörűen elismerné az alapjogokat és a két közösségnek teljes egyenlőséget biztosítana –, az egész szigetre démonokat szabadított, Ciprus egyik legnagyobb válságához és legvéresebb etnikai konfliktusához vezetett. Az évszázadokon át viszonylag békésen együttélő két népcsoport ettől kezdve végletes bizalmatlansággal és gyűlölettel tekintett egymásra. Makáriosz a szigetet a megosztottság állapotába taszította, a ciprusi görögök és törökök élete, amely közös volt és a két népcsoport ugyanazokat az utcákat koptatta, teljesen elkülönült egymástól.

Felhasznált irodalom

- Brey, Hansjörg: *Bevölkerungsstruktur*. In: Grothusen, Klaus-Detlev et al. (Hrsg): *Zypern. Südosteuropa-Handbuch*, Bd. VIII, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998, 488-515.
- Gömöri Endre: *Makáriosz*. Budapest: Kossuth, 1973.
- Hannay, David: *Cyprus: The Search for a Solution*. London: I. B. Tauris, 2005.
- Hatzivassiliou, Evanthis: *Greece and the Cold War: Front-line State, 1952–1967*. London: Routledge, 2006.
- Miller, James Edward. *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950-1974*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2009.
- Souter, David: An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem. In: *Third World Quarterly*, Vol. 6, No. 3 (1984), 657-674.
- Trócsányi László – Badó Attila: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest: KJK-KERSZÖV, 2005.

¹³ Trócsányi László – Badó Attila: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest: KJK-KERSZÖV, 2005, 154.